

องค์กรชุมชนกับการอนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่า

Wild Orchid Conservation by Community Organization

สมบูรณ์ ระดม¹ เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง² อรทัย มิ่งธิพล² และมานพ แก้วกำเน็ด³

Somboon Radom¹, Kriangsak Sringsenyuang², Orathai Mingtipol² and Manop Kaewkamnerd³

¹สำนักงานวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290

²คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290

³ศูนย์กล้วยไม้และไม้ดอกไม้ประดับ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ 50290

¹The Office of Agricultural Research and Extension, Maejo University, Chiangmai, Thailand 50290

²Faculty of Architecture and Environmental Design, Maejo University, Chiangmai, Thailand 50290

³Orchid and Ornamental Plant Center, Maejo University, Chiangmai, Thailand 50290

Abstract

The Survey on the species diversity of orchid in the community forest of Mae Kam Pong village which was conducted by walking along two trails on a square ground 20 m width and 2,000 m length, showed a total of 56 species of host trees for 33 families of 87 species of orchids. Detailed study of each trail characteristics showed that trail 1 traversed through a community forest utilized for crop cultivation. Situated on an altitude of 940-1,100 m asl, this rain forest was shown to contain 27 species of orchids belonging to 15 genera. Trail 2 traversed through a community forest that was classified as a montane forest over an altitude of 1,500-1,700 m asl where 19 species of orchids belonging to 12 genera were found. The difference in the number and species of orchids found along the two trails might be due to environmental factors such as altitude and land utilization from past to present times.

This study, however, found that the communities considered the importance of the community resources including their awareness towards them. The respective community organizations were formed to implement conservation practices which allowed them to receive further benefits through ecotourism and commercial production of orchids

บทคัดย่อ

การสำรวจความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่าชุมชนบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีเดินสำรวจตามเส้นทางป่า 2 เส้นทาง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 20 เมตร ยาว 2,000 เมตร พบไม้ยืนต้นจำนวน 56 ชนิด เป็นที่อิงอาศัยของกล้วยไม้ป่าจำนวน

33 สกุล 87 ชนิด เมื่อพิจารณาแต่ละเส้นทาง พบว่าเส้นทางสำรวจที่ 1 ผ่านป่าที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำเกษตร ความสูง 940-1,100 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นป่าดิบแล้ง พบกล้วยไม้ทั้งหมด 15 สกุล จำนวน 27 ชนิด ส่วนเส้นทางที่ 2 ผ่านป่าที่ชุมชนอนุรักษ์ไว้เป็นป่าต้นน้ำลำธาร และเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ความสูง 1,500-1,790 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นป่าดิบเขา

พบกล้วยไม้ทั้งหมด 12 สกุล จำนวน 19 ชนิด เมื่อเปรียบเทียบเส้นทางศึกษาทั้ง 2 เส้นทาง พบว่ามีความแตกต่างกันของจำนวนสกุล ชนิดพันธุ์ของกล้วยไม้ รวมทั้งชนิดของไม้ป่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เช่น อุณหภูมิ แสง ความชื้น ระดับความสูง และแร่ธาตุอาหารต่างๆ รวมไปถึงจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์บางชนิด

องค์กรชุมชนบ้านแม่กำปองมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรง และทางอ้อม เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การจำหน่ายสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล และทำให้เกิดความหลากหลายของพรรณไม้นานาชนิด เช่น กล้วยไม้ป่า พืชสมุนไพร และไม้หอมต่างๆ เป็นต้น

คำนำ

กล้วยไม้ (Orchids) เป็นพืชพรรณชั้นสูงที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว มีความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะต้น ดอก และบางสายพันธุ์มีกลิ่นหอม การเจริญเติบโตมีความแตกต่างกันตามสภาพนิเวศวิทยา สามารถกระจายพันธุ์ได้ในสภาพแวดล้อมที่มีอากาศร้อนจัดจนถึงอากาศหนาวจัด แม้แต่ในพื้นที่ที่มีแสงน้อยก็ยังสามารถเจริญเติบโตได้ แต่บริเวณที่พบมาก คือ ในพื้นที่ป่าเขตร้อนที่มีฤดูกาลชนิดของป่าไม้ สภาพภูมิกายภาพ และระบบนิเวศวิทยาที่แตกต่างกัน รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละพื้นที่ การนำกล้วยไม้มาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ จะส่งผลให้ปริมาณหรือชนิดพันธุ์นั้นลดน้อยลง และสูญหายไป

บ้านแม่กำปองตั้งอยู่บนพื้นที่สูง มีความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่หมู่บ้านมีการบริหารจัดการประมาณ 16,200 ไร่ โดยมีพื้นที่สำหรับอนุรักษ์ไว้เป็นป่าต้นน้ำ ประมาณ 10,000 ไร่

สภาพป่าเป็นป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forest) และป่าดิบเขา (Hill evergreen forest) หากมีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าจะส่งผลกระทบต่อต้นไม้ และพันธุ์กล้วยไม้ในพื้นที่ เนื่องจากกล้วยไม้มีทั้งที่เจริญเติบโตบนพื้นดินจนถึงอิงอาศัยบนต้นไม้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่มีการนำเอาทรัพยากรทั้งหมดในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ กล้วยไม้ก็เป็นส่วนหนึ่งในการใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจทางธรรมชาติ และพืชพรรณ นอกจากความสวยงามของดอกกล้วยไม้ สีสันลักษณะแปลกตา และกลิ่นหอมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะแล้ว ยังเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสมบูรณ์ของผืนป่าได้อีกทางหนึ่งด้วย (ระพี, 2516)

อุปกรณ์และวิธีการ

ใช้อุปกรณ์ในการสำรวจความหลากหลายทางวิทยาศาสตร์ เช่น เครื่องหาพิกัดบนพื้นโลกแบบมือถือ (GPS) เครื่องมือวัดระยะทาง เข็มทิศ แผนที่ภูมิประเทศ ภาพถ่ายทางอากาศ ข้อมูลชุมชน และการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน การตอบแบบสอบถามของชุมชนในด้านบทบาท และแนวทางขององค์กรชุมชน กับการอนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่า การเลือกพื้นที่แบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง คือ ป่าที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ และป่าที่ชุมชนอนุรักษ์เป็นป่าต้นน้ำ โดยการวางแผนสำรวจความหลากหลาย ความกว้าง 20 เมตร ยาว 2,000 เมตร จำนวน 2 แปลง แล้วทำการศึกษาชนิด ปริมาณ การอิงอาศัย และลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้ในพื้นที่ทั้ง 2 แปลง เพื่อใช้เปรียบเทียบการกระจายพันธุ์ และการขึ้นอิงอาศัยของกล้วยไม้แต่ละชนิด ความสัมพันธ์กับพันธุ์ไม้ป่า รวมถึงทิศทางการขึ้นอิงอาศัย ความสูงจากระดับน้ำทะเล และความสูงที่ขึ้นอิงอาศัยบนต้นไม้

ผลการศึกษาและวิจารณ์

การศึกษาพบพันธุ์ไม้ป่า จำนวน 56 ชนิด สามารถจำแนกชนิดได้ จำนวน 41 ชนิด ไม่สามารถจำแนกชนิดได้ จำนวน 15 ชนิด พบกล้วยไม้ป่าในพื้นที่ลุ่มน้ำ จำนวน 33 สกุล 87 ชนิด และจำแนกไม่ได้จำนวน 8 ชนิด โดยแยกการศึกษาจากการวางแปลงทั้ง 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 พบกล้วยไม้จำนวน 15 สกุล 27 ชนิด ส่วนเส้นทางที่ 2 พบกล้วยไม้จำนวน 12 สกุล 19 ชนิด จะเห็นได้ว่าจำนวนสกุล และชนิดของกล้วยไม้ทั้ง 2 เส้นทาง นั้นแตกต่างกัน เนื่องมาจากปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลในการกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้ เช่น พื้นที่ที่ชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ มีการตัดไม้เพื่อปลูกชาเมี่ยง ทำให้

ลักษณะของป่าค่อนข้างโปร่ง และยังมีปัจจัยต่างๆ ที่ส่งเสริม ให้มีการกระจายพันธุ์ค่อนข้างมากชนิด เช่น แสง อุณหภูมิ และความชื้น เป็นต้น จากการสำรวจปริมาณกล้วยไม้ต่อต้าน พบว่า เส้นทางที่ 2 ซึ่งเป็นป่าที่มีการอนุรักษ์ มีกล้วยไม้เฉลี่ย 27 ต้นต่อต้นไม้ 1 ต้น ส่วนเส้นทางที่ 1 มีกล้วยไม้เฉลี่ย 11 ต้นต่อต้นไม้ 1 ต้น ซึ่งสามารถพบกล้วยไม้ตั้งแต่ระดับผิวดินถึงอิงอาศัยบนต้นไม้ได้สูงถึง 25 เมตร และทิศทางที่พบบนต้นไม้ พบขึ้นทางทิศตะวันออกมากที่สุด รองลงมาคือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะเห็นได้จาก Table 1-3 แสดงความสัมพันธ์ของพันธุ์กล้วยไม้ กับพรรณไม้ป่า ทั้งสองเส้นทาง และความสัมพันธ์ในการขึ้นอิงอาศัยของชนิดพันธุ์ไม้ป่าต่อกล้วยไม้แต่ละชนิด ดังนี้

Table 1 Diversity of orchid route 1 (Dry evergreen forest)

Scientific name	No. of orchid per tree	Total no. of tree	Diameter at chest height (DBH)	Maximum height (m)	Orientation	MSL (m)
<i>Aerides falcata</i> Lindl.	2.50	20	1.56	7.28	East	973.25
<i>Bulbophyllum morphologorum</i> F. Kranzl.	4.12	17	1.83	10.33	West	1,053.00
<i>Bulbophyllum nigrescens</i> Rolfe	1.28	7	2.31	10.57	East	997.57
<i>Cleisostoma duplicilobum</i> (JJ.Sm.) Garay	2.00	2	1.35	3.50	East	1,047.50
<i>Cleisostoma filiciforme</i> (Lindl.) Garay	1.67	3	1.20	9.33	East	982.33
<i>Cleisostoma racemiferum</i> (LINDL.) GARAY	1.00	1	2.90	3.50	North	1,067.00
<i>Coelogyne lactea</i> Rchb.f.	5.50	2	2.20	8.00	East	988.00
<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	2.20	5	1.90	9.60	East	984.80
<i>Cymbidium aloifolium</i> (L.) Sw.	1.40	5	2.46	9.80	East	983.20
<i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindl.	5.00	1	3.00	20.00	Northeast	973.00
<i>Dendrobium crepidatum</i> Lindl. & Paxt.	1.50	2	-	0.90	East	989.00
<i>Dendrobium crystallinum</i> Rchb.f.	1.64	11	1.21	4.59	East	980.18
<i>Dendrobium devonianum</i> Paxt.	1.00	1	-	1.20	East	1,012.00
<i>Dendrobium dixanthum</i> Rchb.f.	1.00	1	1.60	6.00	East	993.00
<i>Dendrobium gratiosissimum</i> Rchb.f.	4.33	36	1.37	7.48	East	974.72
<i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	2.00	2	2.10	13.25	East	986.50
<i>Dendrobium primulinum</i> Lindl.	11.90	31	1.21	6.86	East	984.03
<i>Dendrobium senile</i> C.S.P. Parish & Rchb.f.	12.00	1	2.32	12.00	Southeast	987.00
<i>Dendrobium thyrsiflorum</i> Rchb.f.	1.20	10	1.68	8.38	Southeast	1,004.40
<i>Eria bipunctata</i> Lindl.	19.00	1	1.50	13.00	East	987.00

Table 1 (continue)

Scientific name	No. of orchid per tree	Total no. of tree	Diameter at chest height (DBH)	Maximum height (m)	Orientation	MSL (m)
<i>Luisia psyche</i> Rchb.f.	2.67	6	1.32	3.67	Southeast	984.67
<i>Oberonia acaulis</i> Griff.	8.00	1	0.90	6.00	Southeast	995.00
<i>Ornithochilus difformis</i> (Will.ex Lindl.) Schltr.	1.57	21	1.25	6.75	Southeast	981.00
<i>Pholidota articulata</i> Lindl.	150.00	1	2.90	20.00	East	1,081.00
<i>Eria discolor</i> Lindl.	35.25	4	2.55	17.75	East	991.50
<i>Polystachya concreta</i> (Jacq.) Garay & Sweet.	2.43	7	1.48	4.30	East	1,036.14
<i>Vanda brunnea</i> Rchb.f.	9.84	38	4.88	9.10	Southeast	961.87

ที่มา: อบจันท์ (2543); Seidenfaden, G. (1959-1995)

Table 2 Diversity of orchid route 2 (Hill evergreen forest)

Scientific name	No. of orchid per tree	Total no. of tree	Diameter at chest height (DBH)	Maximum height (m)	Orientation	MSL (m)
<i>Agrostophyllum callosum</i> Rchb.f.	10.00	1	1.00	6.00	Around tree	1,719.00
<i>Bulbophyllum morphologorum</i> Krzl.	6.50	8	0.90	2.22	Northeast	1,562.13
<i>Bulbophyllum siamense</i> Rchb.f.	120.00	4	0.90	3.45	Southeast	1,552.25
<i>Coelogyne nitida</i> (Wall. Mss.) Lindl.	60.93	40	1.06	7.75	East	1,654.40
<i>Coelogyne trinerris</i> Lindl.	105.75	4	1.15	4.33	Southeast	1,706.50
<i>Cymbidium mastersii</i> Griff.	6.00	1	2.00	10.00	East	1,680.00
<i>Dendrobium compactum</i> Rolfe ex W.Hackett.	2.40	10	0.25	3.22	East	1,668.75
<i>Dendrobium heterocarpum</i> Lindl.	5.00	4	0.40	4.00	Southeast	1,709.25
<i>Dendrobium sutepense</i> Rolf. ex. Dowie	2.18	22	0.19	1.68	East	1,692.05
<i>Dendrobium thysiflorum</i> Rchb.f.	1.20	5	0.71	0.40	South	1,635.00
<i>Eria bracteseens</i> Lindl.	27.75	12	0.75	4.48	East	1,669.17
<i>Eria cristata</i> Rolfe.	12.30	20	0.81	4.39	East	1,631.45
<i>Eria discolor</i> Lindl.	15.00	2	1.70	13.00	East	1,654.50
<i>Oberonia acaulis</i> Griff.	3.00	9	0.46	4.67	Northeast	1,743.78
<i>Pholidota articulata</i> Lindl.	86.15	73	0.83	6.66	East	1,690.43
<i>Porpax ustulata</i> (C.S.P. Parish & Rchb.f.)	8.33	3	0.38	2.40	East	1,687.00
<i>Thunia alba</i> (Lindl.) Rchbf.	16.00	6	1.26	3.92	Southeast	1,730.33
<i>Thrixspermum centipeda</i> Lour.	2.00	2	0.18	1.50	Southeast	1,609.00
<i>Trichotosia dasyphylla</i> (Par. & Rchb.f.) Krzl.	22.00	4	1.28	8.50	Southeast	1,737.25

ที่มา: อบจันท์ (2543); Seidenfaden, G. (1959-1995)

Table 3 Relationship between host tree and orchid

Host tree	Orchid
<i>Lannea coromandelice</i>	<i>Coe. nitida</i> , <i>Pho. articulata</i>
<i>Acer calcaratum</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Bul. siamense</i> , <i>Coe. nitida</i> , <i>Coe. trinervis</i> <i>Den. gratiosissimum</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>Den. compactum</i> , <i>Den.heterocarpum</i> <i>Den. sutepense</i> , <i>E. braetescens</i> , <i>E. cristata</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Pho. articulata</i> <i>Por. ustulata</i>
<i>Diospyros glandulosa</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Den. primulinum</i> , <i>Den. heterocarpum</i>
<i>Castanopsis acuminatissima</i>	<i>Pho. articulata</i>
<i>Quercus kingiana</i>	<i>Bul. nigrescens</i> , <i>Coe. duplicilobum</i>
<i>Castanopsis diversifolia</i>	<i>Bul. nigrescens</i> , <i>Bul. morphologoram</i> , <i>Cym. aloifolium</i> , <i>Den. sutepense</i> <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>Pho. articulata</i> , <i>E. cristata</i> , <i>Thr. centipeda</i> , <i>Tri. dasyphylla</i>
<i>Castanopsis argyrophylla</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Cym. aloifolium</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Den. primulinum</i> <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>E. discolor</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Castanopsis argyrophylla</i>	<i>Coe. nitida</i> , <i>Den. compactum</i> , <i>Pho. articulata</i> , <i>Por. ustulata</i>
<i>Styrax benzoides</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Pho. articulata</i>
<i>Betula alnoides</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Pho. articulata</i>
<i>Engelhardtia spicata</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Coe. nitida</i> , <i>Coe. trinervis</i> , <i>Den. compactum</i> <i>Den. sutepense</i> , <i>E. bracteseens</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Pho. articulata</i> , <i>Thu. alba</i>
<i>Stercospermum fimbriatum</i>	<i>E. discolor</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Orni. difformis</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Markhamia stipulate</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Bul. morphologoram</i> , <i>Coe. trinervis</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> <i>Den. primulinum</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Ilexum bellulata</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Coe. nitida</i> , <i>Den. crystallinum</i> , <i>Den. compactum</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> <i>Den. lindleyi</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>Den. heterocarpum</i> , <i>Den. sutepense</i> <i>Lui. psyche</i> , <i>Orni. difformis</i> , <i>Coe. nitida</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Pho. articulata</i> , <i>Por. ustulata</i> <i>V. brunnea</i>
<i>Homonoia riparia</i>	<i>Den. compactum</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Por. ustulata</i>
<i>Michelia champaca</i> var. champace	<i>Den. dixanthum</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Michelia baillonii</i>	<i>Agro. callosum</i> , <i>Aer. falcata</i> , <i>Bul. morphologoram</i> , <i>Coe. trinervis</i> , <i>Cym. mastersii</i> <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Pho. articulata</i> , <i>Thu. alba</i>
<i>Gmelina arborea</i>	<i>Den. primulinum</i>
<i>Ficus auriculata</i>	<i>Den. crystallinum</i>
<i>Brassaiopsis</i> sp.	<i>Coe. nitida</i> , <i>Den.sutepense</i> , <i>E. bracteseens</i> , <i>Pho.articulata</i>

Table 3 (continue)

Host tree	Orchid
<i>Schima wallichii</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Bul. nigrescens</i> , <i>Coe. trinervis</i> , <i>Clei. duplicilobum</i> <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Den. primulinum</i> , <i>Den. senile</i> , <i>Den. sutepense</i> , <i>Den. sutepense</i> , <i>Lui. psyche</i> , <i>E. discolor</i> , <i>E. cristata</i> , <i>E. bracteseens</i> <i>Orni. difformis</i> , <i>Pho. articulata</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Ficus benjamina</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Cym. aloifolium</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i>
<i>Prunus cerasoides</i>	<i>Bul. nigrescens</i>
<i>Pterocarpus macrocarpus</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Den. primulinum</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> <i>Orni. difformis</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Vitex quinata</i>	<i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Bul. morphologoram</i>
<i>Elaeocarpus prunifolius</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Bul. nigrescens</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>Pho. articulata</i>
<i>Mangigera caloneure</i>	<i>Bul. nigrescens</i> , <i>Coe. trinervis</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Orni. difformis</i> <i>V. brunnea</i>
<i>Choerospondias axillaris</i>	<i>Den. gratiosrssimum</i>
<i>Antiderma montanum</i>	<i>V. brunnea</i>
<i>Canarium subulatum</i>	<i>Bul. morphologoram</i> , <i>Den. lindleyi</i>
<i>Syzygium albiflorum</i>	<i>Den. Primulinum</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Baceurea ramiflora</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Clei. aracemiferum</i> , <i>Cym. aloifolium</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> <i>Orni. difformis</i>
<i>Camellia sinensis</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Cym. aloifolium</i> , <i>Den. crepidatum</i> , <i>Den. crystallinum</i> <i>Den. devonianum</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Den. primulinum</i> , <i>Lui. psyche</i> <i>Orni. difformis</i> , <i>Poly. concreta</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Toona ciliate</i> M.Roem	<i>Aer. falcata</i> , <i>Clei. filiciforme</i> , <i>Den. crystallinum</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> <i>Lui. psyche</i>
<i>Semecarpus cochinchinensis</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Clei. filiciforme</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> <i>Lui. psyche</i> , <i>Poly. concreta</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Gluta usitata</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Orni. difformis</i>
<i>Dimocarpus longan</i>	<i>Den. primulinum</i>
<i>Citrus maxima</i>	<i>Aer. falcata</i> , <i>Den. gratiosrssimum</i> , <i>Den. primulinum</i> , <i>V. brunnea</i>
<i>Nyssa javanica</i>	<i>Pho. articulata</i>
<i>Syzygium claviflorum</i>	<i>Den. primulinum</i>
<i>Heliciopsis terminalis</i> Sleum.	<i>Den. sutepense</i> , <i>Den. thyrsiflorum</i> , <i>Obe. acaulis</i> , <i>Thri. Centipede</i>

ที่มา: ไชมอน และคณะ (2543)

สมาชิกองค์กรชุมชนบ้านแม่กำปองมีทั้งหมด 8 กลุ่ม เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มกรรมการรักษาป่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มอาสาป้องกันไฟป่า และกลุ่มอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ทั้ง 4 กลุ่มมีทัศนคติและความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรกล้วยไม้ ว่ากล้วยไม้ป่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อระบบนิเวศวิทยาของป่า และสามารถสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน และทำให้เกิดรายได้เข้ามาสู่ชุมชน โดยไม่ต้องออกไปขายแรงงานนอกพื้นที่ กรอบกับชุมชนมีการผลิตของที่ระลึก ของฝาก และของบริโภค ไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่มาชมความเป็นธรรมชาติ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนบ้านแม่กำปอง

แนวทางการจัดการทรัพยากรกล้วยไม้ของแต่ละกลุ่ม มีดังนี้

1. กลุ่มกรรมการรักษาป่า

วัตถุประสงค์

- เพื่อวางแผนงานและเป็นแกนนำในการดำเนินกิจกรรมรักษาป่าของชุมชน
- ควบคุมดูแลกฎระเบียบ ข้อบังคับ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้
- ประสานแผนงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน โครงการหลวงตีนตก และหน่วยจัดการต้นน้ำ

กิจกรรมและความเชื่อมโยง

- การบวชป่า ปลูกป่า
 - การประชุมคณะกรรมการฯ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการแก้ไขปัญหาต่างๆ
 - ดูแลรักษากฎระเบียบที่องค์กรชุมชนตั้งไว้
- ผลสำรวจเชิงประจักษ์
- ป่าไม้รอบหมู่บ้านแม่กำปองมีความอุดมสมบูรณ์ไม่ถูกทำลายจากไฟป่า และการถางพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก

- ชุมชนได้ประโยชน์โดยใช้ความได้เปรียบทางระบบนิเวศวิทยาเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว
การได้รับประโยชน์ทางอ้อม

- ลำห้วยของชุมชนมีน้ำปริมาณมาก และไหลตลอดทั้งปี

- ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมวิถีชีวิตชุมชน และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

2. กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น
 - เพื่ออนุรักษ์กล้วยไม้ป่าโดยการตั้งกฎระเบียบและการปฏิบัติอย่างเข้มงวด
 - เพื่อป้องกันบุคคลภายนอกชุมชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวไม่ให้ทำลาย หรือเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
- กิจกรรมและความเชื่อมโยง

- ตั้งระเบียบ กฎเกณฑ์ ในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
- ดูแลมาตรฐานการให้บริการของผู้นำเที่ยวและบ้านพัก (โฮมสเตย์)
- มีการจัดการด้านรายได้จากการบริการท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งมีการนำเข้าส่วนรวมเพื่อใช้พัฒนาชุมชน

ผลสำรวจเชิงประจักษ์

- ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว
- ชุมชนสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็น One village one product

- ชุมชนจัดเป็นหมู่บ้านเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในการวิจัยรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน
ผลประโยชน์ทางอ้อม

- ชุมชนมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งสามารถผลิตได้ในชุมชน เช่น ชา เมี่ยง กาแฟ หมอนใบชา ตะกร้าลวกไข่ เป็นต้น

- คนในชุมชนออกไปทำงานนอกพื้นที่ลดลง
- มีการบริการนวดแผนไทย
- มีผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาพื้นบ้านของแพทย์แผนไทย

3. กลุ่มอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ

วัตถุประสงค์

- ปลุกจิตสำนึกให้ชุมชนรัก และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และป่าไม้

- ตั้งระเบียบ กฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

- ดูแล ควบคุมให้มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเข้มงวด

กิจกรรมความเชื่อมโยง

- ประสานการอบรมความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

- ประสานงานจัดตั้งโครงการหมู่บ้านกล้วยไม้ไทย

- การนำต้นกล้วยไม้กลับคืนสู่ป่าธรรมชาติของชุมชนโดยตั้งอยู่บนหลักวิชาการ

ผลสำรวจเชิงประจักษ์

- ชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว

- เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นโดยไม่ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน

การได้รับประโยชน์ทางอ้อม

- พื้นที่ป่าของชุมชนไม่มีการพังทลายของหน้าดิน และยังอุ้มน้ำไว้ในปริมาณมาก และปล่อยออกมาช้าๆ เป็นสายน้ำแม่กำปองที่มีน้ำไหลตลอดปี

4. กลุ่มกรรมการอาสาป้องกันไฟป่า

วัตถุประสงค์

- กำหนดและดำเนินกิจกรรมป้องกันไฟป่าในชุมชน

- ประสานกับหน่วยงานอุทยานแห่งชาติ และหน่วยจัดการต้นน้ำขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุ และอุปกรณ์ในการป้องกัน และดับไฟป่า

- ตั้งกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือในการป้องกันไฟป่าของคนในชุมชน

กิจกรรมความเชื่อมโยง

- มีการประชุมสมาชิกขององค์กรชุมชนอย่างต่อเนื่อง

- มีความร่วมมือกันในการสอดส่องดูแลป่าในชุมชนไม่ให้เกิดไฟป่า

- หากเกิดไฟป่าขึ้นสามารถดับไฟได้ทันที

- มีกิจกรรมการทำแนวกันไฟรอบชุมชน

ผลสำรวจเชิงประจักษ์

- ป่าชุมชนมีสภาพอุดมสมบูรณ์ไม่มีการเกิดไฟป่าในพื้นที่

- พบกล้วยไม้ในป่าธรรมชาติในทุกระดับความสูงตั้งแต่ผิวดินถึงบนต้นไม้

- สภาพป่าที่สมบูรณ์เอื้อต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การได้รับประโยชน์ทางอ้อม

- ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ระบบนิเวศวิทยาเอื้อต่อการดำรงชีวิตของพืช สัตว์ แมลง และจุลินทรีย์ต่างๆ ทำให้คนในชุมชนอาศัยอยู่อย่างมีความสุขแบบเศรษฐกิจพอเพียง

ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่าในพื้นที่หมู่บ้านแม่กำปองที่มีอยู่มากมายหลายชนิด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสภาพทางภูมิกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการเจริญเติบโต แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ากลุ่มต่างๆ ในชุมชนนั้นก็มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของตัวเองอย่างเข้มแข็ง และทุกกลุ่มมีทัศนคติและความคิดเห็นเป็นเชิงบวกโดยมีกิจกรรมร่วมกันในการบวชป่า ทำแนวกันไฟปลูกป่า และการนำกล้วยไม้ปลูกคืนสู่ธรรมชาติ โดยนำเอาผลการสำรวจความสัมพันธ์ของกล้วยไม้กับต้นไม้ที่ขึ้นอิงอาศัยมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ ซึ่งจะทำให้กล้วยไม้มีการเจริญเติบโตได้ดี รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มของชุมชนใกล้เคียง ในการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เช่น การขอความร่วมมือในการจัดฝึกอบรม และการขยายพันธุ์กล้วยไม้ สำหรับจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้ และลดการนำออกจากป่า ซึ่งพบว่า สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยต่อเดือน 3,500-5,000 บาท ควบคู่ไปกับการทำอาชีพอื่นๆ เช่น การเก็บชาเมี่ยง การทำหมอนใบชา การทำชา เป็นต้น ส่วนการออกไปทำงานนอกชุมชน มีเพียงร้อยละ 10 เช่น การรับราชการ และนวดแผนไทยที่น้ำพุร้อนสันกำแพง เป็นต้น

การอนุรักษ์ความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่า นอกเหนือจากเหตุผลของความเหมาะสมตามสภาพธรรมชาติ หรือสภาพภูมินิเวศของพื้นที่กลุ่มต่างๆ ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้หมู่บ้านของตนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็ง และสามารถรักษาธรรมชาติให้ยั่งยืนตลอดไป

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์กล้วยไม้ป่าของกลุ่มน้ำแม่กำปอง พบกล้วยไม้ในพื้นที่ 87 ชนิด จำนวน 33 สกุล และจำแนกไม่ได้ 8 ชนิด สกุลกล้วยไม้ที่พบมากที่สุด คือ กล้วยไม้ในสกุล *Dendrobium* รองลงมา คือ *Cleisostoma*, *Bulbophyllum*, *Coelogyne*, *Eria*, *Aerides*, *Cymbidium*, *Pholidota* และ *Vanda* เป็นต้น ทั้งนี้เป็นการเข้าไปสำรวจเบื้องต้นในช่วงฤดูกาลเดียว ทำให้ไม่พบกล้วยไม้บางชนิดจากการสำรวจในครั้งนี้ ซึ่งจะต้องมีการสำรวจต่อไป ส่วนกลุ่มของสมาชิกในชุมชนที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีส่วนสำคัญยิ่งในการช่วยปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้กลุ่มต่างๆ มีวัตถุประสงค์ในการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีความรัก ความหวงแหนในทรัพยากรของตนเอง และมีการวางแผน รวมทั้งหาแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนทั้งหมด รณรงค์ไม่ให้คนในชุมชนออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน ด้วยการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การผลิตสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล และการดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งในสังคมปัจจุบันนี้หาได้ยาก ประกอบกับทางภาครัฐบางหน่วยงานให้การสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความกินดีอยู่ดีเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และเป็นตัวอย่างแก่หลายชุมชนที่เข้าไปศึกษาดูงาน

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาต่อไป ควรมีการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การศึกษาเชิงลึกทางพฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้หายาก และกล้วยไม้อื่นๆ การจัดหมวดหมู่ของกล้วยไม้ชนิดต่างๆ การศึกษา

ความสัมพันธ์ของชนิดพรรณไม้ป่า กับกล้วยไม้ที่ขึ้น
อิงอาศัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน
ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาครัฐควรมีการสนับสนุนทั้งด้าน
วิชาการ และงบประมาณ เพื่อพัฒนาชุมชนบ้าน
แม่กำปองให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

ไข่มอน การ์ดเนอร์ พินดา สิทธิสุนทร วิไลวรรณ
อนุสารสุนทร. 2543. ต้นไม้เมืองเหนือ.
หอพรรณไม้ ภาควิชาชีววิทยา
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
โครงการจัดพิมพ์คปกไฟ, กรุงเทพฯ. 560 น.
ระพี สาคริก. 2516. การเพาะเลี้ยงกล้วยไม้ใน
สภาพแวดล้อมของประเทศไทย.
โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, กรุงเทพฯ. 850 น.
อบฉันท ไทยทอง. 2543. กล้วยไม้เมืองไทย. บมจ.
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, กรุงเทพฯ.
461 น.

Seidenfaden, G. and T. Smitinand. 1959. **The
Orchids of Thailand, A Preliminary List.**
Bangkok. The Siam Society. 877 p.

Seidenfaden, G. 1975. **Orchid Genera in
Thanland I-III. *Cal anthe* R.Br.** Dansk
Botanisk Arkiv. Andelsbgttrykkeriet i
Odense. 124 p.

Seidenfaden, G. 1976. **Orchid Genera in
Thailand IV. *Liparis* L.C.Rich.** Dansk
Botanisk Arkiv. Andelsbgttrykkeriet i
Odense. 105 p.

Seidenfaden, G. 1979. **Orchid Genera in
Thailand VIII. *Bulbophyllum* Thou.**
Dansk Botanisk Arkiv.
Andelsbgttrykkeriet i Odense. 228 p.

Seidenfaden, G. 1980. **Orchid Genera in
Thailand IX. *Flickingeria* Harkes &
Epigemeium Gagnep.** Dansk Botanisk
Arkiv. AiO Print as, Odense. 104 p.

Seidenfaden, G. 1982. **Orchid Genera in
Thailand X. *Trichotosia* Bl. and *Eria*
Lindl.** Opera Botanica 62. Copen-
hagen: AiO Print as, Odense. 157 p.

Seidenfaden, G. 1983. **Orchid Genera in
Thailand XI. *Cymbidieae* Pfitz.** Opera
Botanica 72. Copenhagen: AiO Print Ltd,
Odense. 116 p.

Seidenfaden, G. 1985. **Orchid Genera in
Thailand XII. *Dendrobium* Sw.** Opera
Botanica. Copenhagen: AiO Print Ltd,
Odense. 295 p.

Seidenfaden, G. 1986. **Orchid Genera in
Thailand XIII. Thirty-three epidendroid
Gennera.** Opera Botanica 89.
Copenhagen. AiO Print Ltd, Odense.
216 p.

Seidenfaden, G. 1988. **Orchid Genera in
Thailand XIV. Fifty-nine vandoid
Genera.** Opera Botanica 95.
Copenhagen. AiO Print Ltd, Odense.
398 p.

Seidenfaden, G. 1995. **Contributions to the
Orchid Flora of Thailand XII.** Opera
Botanica. (124-1995). Copenhagen: AiO
Print Ltd, Odense. 90 p.